

EL LLENGUATGE INCLUSIU: COMPATIBILITAT DELS RECURSOS ESTILÍSTICS DELS USOS NO SEXISTES AMB LA NORMATIVA LINGÜÍSTICA

Document aprovat per la Secció Filològica en la reunió plenària del 20 d'octubre de 2023

Introducció

Recentment, se sol aplegar sota la denominació de *llenguatge inclusiu* un conjunt de recursos lingüístics que pretenen evitar la discriminació en el llenguatge, sigui per raó de gènere, raça, llengua, edat o orientació sexual, entre altres.

Els canvis socials, quan són importants i creen situacions duradores, solen provocar modificacions en la llengua. Pel que fa, concretament, al gènere, basta llegir els primers resultats de la cerca per la marca valorativa «En recessió» feta al *Diccionari de la llengua catalana* (DIEC) per obtenir exemples d'aquesta evolució:

alcalde² alcaldessa

3 f. [LC] *EN REC.* Muller de l'alcalde.

apotecari apotecària

2 f. [LC] *EN REC.* Muller de l'apotecari.

Les conquestes socials en el terreny de la igualtat dels sexes han fet evolucionar la llengua. El camí invers, en canvi, és més aviat incert. Sigui com sigui, constatem que en l'actualitat hi ha usuaris de la llengua i fins i tot institucions que, guiats per una voluntat encomiable de reflectir en l'ús lingüístic la igualtat dels sexes, apliquen recursos estilístics dirigits a subratllar la presència d'homes i dones en determinats col·lectius, o bé a evitar interpretacions literals que poguessin conduir a interpretacions errònies en el sentit que aquests col·lectius inclouen només homes. Es tracta d'estratègies estilístiques que, en general, es poden emprar sense transgredir la normativa lingüística i solen ser recursos lingüístics ja existents en la nostra llengua.

Observem, tanmateix, que més enllà d'aquests usos estilístics han sorgit algunes tendències de manipulació conscient de la gramàtica per a fer-la evolucionar en un determinat sentit, una evolució diferent de la que és habitual en les llengües naturals, guiades en aquest àmbit per la convenció tàcita, diferent de la que sol aplicar-se en determinades innovacions ortogràfiques o terminològiques en què la convenció és explícita.

Aquest document no inclou cap modificació normativa; tan sols pretén recordar quins són els recursos que la normativa de la llengua catalana sanciona com a adequats per a l'expressió del gènere gramatical i que han estat recollits en els textos normatius (*Diccionari de la Llengua Catalana, Gramàtica de la Llengua Catalana, Ortografia Catalana*).

1. El masculí genèric

Recordem, abans de res, la distinció entre gènere i sexe des del punt de vista gramatical. El [gènere](#) és una propietat gramatical que permet establir classes morfològiques de substantius: la classe dels substantius masculins i la dels femenins en català (però la dels masculins, la dels femenins i la dels neutres en llatí o alemany). El gènere no s'associa a cap diferència semàntica en la majoria dels substantius. Així, no hi ha cap raó semàntica perquè *cel* o *nadó* siguin masculins (*el cel, el nadó*) i *lluna* o *persona* femenins (*la lluna, la persona*). Hi ha, però, un petit grup de substantius en què sí que s'estableixen diferències semàntiques relacionades amb el sexe. Es tracta,

concretament, de molts dels substantius que designen persones (*avi* i *àvia*, *secretari* i *secretària*, *psicòleg* i *psicòloga*, etc.), i d'alguns dels que designen altres éssers vius (*gat* i *gata*, *lleó* i *lleona*, etc.). En aquest grup de substantius, el masculí és el terme no marcat o extensiu de l'oposició de gènere, i el femení el terme marcat o intensiu. El [sexe](#), en canvi, fa referència a la divisió en determinades espècies d'éssers vius entre mascles i femelles d'acord amb un conjunt de trets bioquímics, fisiològics i orgànics.

Tal com s'explica a la *Gramàtica de la llengua catalana* de l'IEC (vg. GIEC § [6.2.1](#), GEIEC § [4.2](#) i GBU § [5.2](#)), en català, com en les altres llengües romàniques, el masculí és el gènere no marcat. L'ús del masculí genèric és una característica de la nostra llengua, entre d'altres. En aquells casos en què s'estableixen distincions sexuals a partir d'oposicions de gènere, el terme no marcat pot incloure tots els elements sense establir distincions de sexe. Per això, amb l'oració *Els gossos d'atura són molt intel·ligents* ens podem referir a la classe de gossos d'atura en general, sense diferenciar-hi mascles ni femelles. En canvi, el femení té un ús específic i lingüísticament es considera el gènere marcat i, doncs, no pot incloure individus de gènere diferent.

2. El femení genèric

En alguns contextos, sobretot de caràcter polític o social, es reivindica la visibilitat de les dones a través del llenguatge, cosa que duu a cercar alternatives al masculí genèric. Amb aquesta voluntat d'evitar el masculí genèric i de contrarestar-ne l'ús, en alguns àmbits s'ha estès una pràctica consistent a fer servir el femení com a genèric. Aquest ús no s'ajusta a la gramàtica catalana, com hem explicat en parlar del masculí genèric.

Així, emprar el femení per a referir-se a un conjunt de persones format per homes i per dones provoca una interpretació en què els homes en queden exclosos. La interpretació per defecte és que es fa referència a un conjunt format exclusivament per dones. Per tant, es tracta d'un ús que pot generar expressions equívokes i confuses.

3. Algunes estratègies per a fer visibles les dones en el discurs

A fi de fer visibles les dones a través del llenguatge i, doncs, com a alternativa al masculí genèric, el català disposa de diversos recursos lingüístics que no contravenen la normativa.

3.1 Les formes dobles

En alguns contextos, es pot recórrer a les formes dobles. Aquest recurs consisteix a explicitar tant el masculí com el femení d'un mateix nom per mitjà de la coordinació, i permet que es facin visibles les dones en contextos com ara les referències genèriques a professions, càrrecs o funcions (*Entrevistarem les enginyeres i els enginyers del projecte*).

De vegades, aquests noms porten especificadors, com ara articles, demostratius o possessius, que es poden repetir. També es pot optar per mantenir només els del primer nom, amb el qual [concorden en gènere i nombre](#): *Els presidents i (les) presidentes dels països signataris*.

Quan es desdoblen noms modificats per un mateix adjectiu, es pot mantenir només l'adjectiu de darrere del segon nom i, aleshores, hi [concorda en masculí](#): *Els socis i (les) sòcies implicats en l'estafa hauran de declarar*. Atès que en català el [masculí és el gènere no marcat](#) i inclou tant homes com dones, la concordança de l'adjectiu en femení implicaria l'exclusió del sexe masculí. Per exemple, en una frase com *Els socis i les sòcies implicades en l'estafa hauran de declarar* s'interpretaria que només les sòcies estan implicades en l'estafa.

D'altra banda, si es coordinen dos [sintagmes preposicionals](#), també es pot elidir la preposició que encapçala el segon element: *Enviarem l'informe al director o (a la) directora de l'escola*.

Cal tenir present que hi ha substantius que tenen la mateixa forma per al masculí i el femení, com ara *esportista*. En aquests casos, recórrer al desdoblament de formes amb la repetició de la mateixa paraula, *Els esportistes i les esportistes d'alt nivell*, genera una construcció molt feixuga. També resulta forçat el recurs de [coordinar articles](#) i, per tant, és preferible evitar construccions com ara *Els i les esportistes d'alt nivell*.

Les formes dobles cerquen evitar la interpretació del masculí com a restringit (només els enginyers) o com a genèric (enginyers i enginyeres), però poden fer el text excessivament redundat, especialment si es desdoblen tots els elements amb flexió de gènere (articles, adjectius, participis, etc.). D'altra banda, convé no abusar d'aquest recurs estilístic, sobretot en el cas de les formes dobles abreujades (*benvolguts/udes*), perquè pot dificultar la lectura del text, especialment si és llarg.

3.2. Altres recursos

Cal recordar que en català disposem de diversos recursos gramaticals que permeten referir-se a conjunts de persones en què hi ha tant homes com dones.

Així, en alguns contextos, es pot optar per mots [col·lectius](#), que són noms amb un referent plural, malgrat que tenen forma singular (*el professorat*). Atès que es tracta de mots que poden designar conjunts de persones que inclouen tant homes com dones, els col·lectius són sovint una alternativa estilística a l'ús del masculí genèric plural (*els professors*, referit a homes i dones). Ara bé, cal tenir en compte que un col·lectiu no pot substituir la suma de persones individuals en tots els casos. Els noms en plural i els noms col·lectius no sempre són intercanviables perquè responen a necessitats expressives diferents. Així, pot existir un nom col·lectiu per a un determinat grup de persones que en certs contextos creï problemes d'inadequació semàntica o gramatical (per exemple, no són adequades les frases *Sortiran de l'escola acompanyats pel professorat* o *El teu fill i la teva neboda han estat bon alumnat meu*).

Hi ha altres recursos gramaticals, com ara el [tractament de vós](#) (*Us apuntarem a la llista d'espera*) o el pronom [tothom](#) (*Tothom s'hi pot apuntar*), que són alternatives possibles a certs masculins genèrics (*Us convidem* en comptes de *El convidem*, amb valor genèric) i eviten desdoblements innecessaris (*Serà important per a tothom* en comptes de *Serà important per a tots i totes*). També es pot recórrer a substantius epicens, com *infant* (en comptes de *nens i nenes, nins i nines, xiquets i xiquetes*) o *persona*. En aquest cas, convé no recórrer a formes artificioses o a sintagmes que poden aportar un significat diferent del pretès com en el cas de *persona treballadora* (en comptes de *treballadors* o de *treballadors i treballadores*), atès que, com a adjectiu, “treballador – treballadora” vol dir ‘que és afectat a treballar’. Cal no oblidar la concordança de participi amb el complement directe, un recurs que pot contribuir a identificar el gènere d'aquesta part de l'oració, especialment en aquells parlars en què aquesta concordança s'ha mantingut (GIEC § [13.5.2.4](#)): *L'hospital necessitava pediatres i n'ha contractades tres* deixa clar que es tracta de tres metgesses d'aquesta especialitat sense haver de recórrer a cap altra explicitació.

Aquests i altres recursos són alternatives estilístiques que solen vincular-se als textos administratius i als discursos polítics i que, en general, no contravenen la norma lingüística. Es tracta d'estratègies que convé alternar, segons el context. És a dir, cal determinar el recurs més adequat en cada cas, tenint en compte el tipus de text que s'elabora, quina finalitat té i a qui va destinat, entre altres factors discursius. D'aquesta manera, s'evitarà que les construccions que se'n puguin obtenir siguin feixugues, forçades o fins i tot equívocues i així el resultat final serà un discurs clar i coherent, d'acord amb el context.

Sigui com sigui, l'ús del gènere no marcat com a genèric és plenament normatiu i no implica cap voluntat d'ocultar la presència de dones en un determinat col·lectiu.

4. L'ús de *-i* com a marca flexiva de gènere

Tal com s'ha dit, en general les propostes de llenguatge inclúsiu són criteris d'estil externs a la norma específicament lingüística i, per tant, no tenen cap contravençió normativa. En aquest marc també s'han fet propostes, com ara crear formes amb terminació *-i* (*ellis, fillis, totis*, etc.) per a evitar recórrer a la classificació binària masculí/femení. Ara bé, aquesta estratègia queda fora del marc normatiu i encara gramatical.

En aquest cas, no es tracta d'una tria estilística ja existent en la nostra llengua, és a dir, no és cap estratègia natural del català, sinó que s'ha creat manipulant el funcionament intern de la llengua i, per tant, contradiu el nostre sistema lingüístic. És, doncs, un recurs que contravé les normes internes del català.

Conclusió

En català, el masculí és el gènere no marcat i, per tant, es pot fer servir per a fer referència genèricament a grups o individus tant de sexe masculí com de sexe femení. Així, el masculí genèric permet referir-se conjuntament a persones de gènere masculí i femení. Tanmateix, si es vol subratllar el fet que en un determinat conjunt de persones hi ha tant homes com dones, hi ha diversos recursos estilístics que permeten fer-ho.

Aquests recursos són acceptables sempre que s'utilitzin adequadament i no creïn problemes d'ambigüitat, fluïdesa o complexitat. En alguns contextos, però, aquestes estratègies per a evitar la discriminació en el llenguatge poden ser innecessàries o artificioses, com el desdoblament sistemàtic de formes, que pot donar lloc a expressions complexes i a vegades de significat erroni o bé a errors de concordança. En tot cas, es tracta de tries individuals o corporatives que, com a tals, ni s'haurien de prohibir ni s'haurien de fer obligatòries.

Cal assenyalar que hi ha estratègies que contravenen la gramàtica del català, com és l'ús del femení com a genèric, que produeix expressions equívokes i confuses, o la creació d'un pretès gènere neutre (*totis*), atès que és una fórmula artificial externa al funcionament de la nostra llengua. Finalment, cal recordar que els canvis en la normativa lingüística són sovint fruit dels canvis en l'ús social.